
 Prikaz

Stuart Elden The Birth of Territory

The University of Chicago Press, Chicago,
2013, 506 str.

Stuart Elden profesor je političke teorije i geografije na Sveučilištu Warwick u Ujedinjenom Kraljevstvu. Radi se o autoru koji se trudi u svojim istraživanjima spojiti političku filozofiju i političku geografiju. Uz Gearóida Ó Tuathaila, Simona Dalbyja i Johna A. Agnewa jedan je od ključnih predstavnika novog vala kritičke geografije, pristupa koji na specifičan način promišlja odnos prostora, znanja, identiteta i moći, prenoseći tako Foucaultovu misao u kontekst političke geografije.

U knjizi *Rođenje teritorija* Elden promišlja teritorij kao jedan od temeljnih političkih pojmova te čitateljima predstavlja kompleksnu kulturno-filozofsku povijest odnosa prostornog i političkog od antičkog polisa do suvremene države. Autor se u uvodu, očekivano, referira na poznati pasus iz Rousseauove druge knjige *Rasprave o podrijetlu i osnovama nejednakosti među ljudima* u kojem se ističe intrinzična povezanost upisivanja značenja u prostor, vlasništva nad zemljištem i konstituiranja političke zajednice. Također spominje kako je teritorij kao predmet politološke rasprave počesto zanemaren zbog pomodne teze o prestanku važnosti nacionalne države s kojom se teritorij kao politička kategorija vrlo često poistovjećuje i izjednačava.

Elden svoju povijest teritorija započinje dvama temeljnim pojmovima klasične grčke misli o prostornome i političkome, a to su *polis* i *chôra* (χώρα). Autor ukazuje, tumačeći Platona i klasičnu grčku tragediju uz pomoć Heideggera i Foucaulta, kako polis nije samo grad-država, već mjesto susreta ljudskih sudbina koje tvore političku zajednicu, dok *chôra* čini okolni prostor koji određuje fizičko obzorje ljudskog iskustva koje je konstitutivno za njegovo razumijevanje vlastite političnosti. Po Eldenu, bit grčke tragedije upravo je određivanje granica, propitivanje tko se nalazi unutar, a tko izvan zadanih životnih i prostornih ograničenja. Autor također skreće pozornost čitatelja na Platonove *Zakone* kao njegov ključni dijalog o odnosu prostora i zajednice. U svojem tumačenju Aristotela Elden pokazuje kako je Platonov najpoznatiji učenik imao utilitaran pristup prostornosti – u središtu njegova razmatranja konstituiranja polisa jest određivanje pogodnih fizičkih karakteristika prostora koje će omogućiti ljudima ostvarenje svojih ciljeva (*telos*) unutar političke zajednice.

Drugo poglavlje stavlja naglasak na ključne odrednice rimske misli o prostoru i političkom – *urbis* i *imperium*. Prvi se pojam vezuje uz prostorno ograničenu i društveno homogenu Rimsku Republiku, dok drugi opisuje stalno ekspanzirajuće društvo talioničkog lonca Rimskog Carstva. Pri tome granica imperija ne označava samo granicu političkog poretka, već granicu svjetova, granicu između civilizacije i divljaštva. Suvremeni pojam teritorija upravo je ponikao iz latinskog pojma *territorium* – ograđenog prostora koji je usko vezan uz glagol *terrere* – odvratanje, zastrašivanje neprijatelja.

U sljedeća tri poglavlja Elden se bavi prostornošću za vrijeme Srednjega vijeka. Jedna je od bitnih značajki tog razdoblja, smatra autor, prvotno postizanje jedinstva prostora, zajednice i identiteta, a zatim raspad cjeline. Prvo se jedinstveno Sredozemlje raspada usponom islama. Zatim se podjelom na istočno i zapadno kršćanstvo dijeli nekoć jedinstven kršćanski svijet. Naposljetku se kršćanski Zapad, utjelovljen u Svetom Rimskom Carstvu, fragmentira kao posljedica reformacije na početku 16. stoljeća. Prostorno-politički pojam Europe tako ustvari nastaje kao preostatak, kao ono što je preostalo nakon fragmentacije nekoć jedinstvenog prostora. Paralelno s fragmentiranjem jedinstvenog identitetsko-prostornog sklopa fragmentira se i pogled na svijet europskog čovjeka – dolazi do razdvajanja filozofije od teologije, filozofije od prirodne filozofije, mistike od empirije. Fragmentacija vodi do specijalizacije i uspona modernog racionalističkog empirističkog duha. Pažljivim čitanjem Eldena uviđa se da kao što prostorno i političko više nisu bili jedinstveni, tako ni znanje i društvo više nisu bili jedinstveni. Drugim riječima, uspon individualizma i racionalizma usko je vezan i uz napuštanje osjećaja ukorijenjenosti u jedinstven fizički obzor djelovanja i iskustva. Kako pokazuje Elden, nasuprot procesima fragmentacije, Europa istovremeno uvijek iznova doživljava i procese koji za cilj imaju pokušaj obnove imperija kao pojma naslijeđenog iz rimskog razdoblja.

U poglavljima posvećenima Dobu otkrića autor pokazuje povezanost širenja znanja o prostoru sa širenjem moći i intrinzične povezanosti prostornog i političkog. To se nazire i iz samog naslova osme glave u knjizi – *Renaissance and Reconnaissance*

(*Preporod i izviđanje*). Elden u svojem narativu o razvoju pojma teritorija u renesansi, u prostorno-političkom ključu iščitava i oca moderne političke misli – Machiavellija, ističući kod njega pojmove dominacije/gospodstva (*dominium*) i političke vještine (*virtú*) kao konstitutivne za prostorno ovladavanje i provođenje političke moći.

Posljednje poglavlje bavi se usponom moderne, teritorijalne države u vestfalskom poretku. Ovdje je naglasak stavljen na širenje vlasti središnje države u prostornom smislu, odnosno na dokidanje višestrukih, preklapajućih nadležnosti i ovlasti kasnog europskog feudalizma. U osvjet modernoga doba dotadašnji podanici, vezani sponama međusobne odgovornosti s monarhom, feudalnim vlastelinom i crkvenim poglavarom, prostorno-političkom preobrazbom postaju građani koji su vezani uz teritorij kao prostor do kojega dopire središnja vlast.

U pogovoru, koji služi umjesto zaključka, autor se vraća Foucaultu i daje sažeto viđenje teritorija kao političke tehnologije, odnosno tehnologije upravljanja ljudima i ljudskim odnosima preko definiranja unutarnjeg i vanjskog, ograničenog i razgraničenog. Drugim riječima, regulacija društva tumači se na prostorni način, te tako regulacija i dominacija u prostornoj dimenziji postaju izričaj regulacije i dominacije u socijalnoj dimenziji.

Knjigu poput ove rijetko se nalazi. Elden pokazuje pravi renesansni duh i duboko poznavanje ne samo antičke, srednjovjekovne i renesansne političke misli već i povijesti jezika i kazališta koje nezaobilazno prate razvoj pojmovnog odnosa prostornog i političkog. Eldenova monografija opremljena je i brojnim slikovnim priložima – ne samo zemljovidima već i

preslikama starih rukopisa i nacrtu, kao i portretima povijesnih osoba ključnih za razumijevanje uloge teritorija u politici. Uz to, autor se ne libi citirati latinske i grčke izvornike i ponuditi svoja, često inovativna, tumačenja klasičnih djela. Ovo djelo s jedne strane predstavlja veliku inovaciju u polju političke geografije, a s druge pruža bogato, krasno štivo poznavateljima i istraživačima političke filozofije i povijesti političkih ideja. Premda nije pisana kao udžbenik, svakako može poslužiti u nastavi kolegija koji se bave antičkom, srednjovjekovnom i novovjekovnom političkom filozofijom, ali i u onim predmetima koji obrađuju teoriju međunarodnih odnosa.

Višeslav Raos

Fakultet političkih znanosti u Zagrebu

Prikaz

Cyril Aydon

Povijest čovječanstva. 150 000 godina ljudske povijesti

Znanje, Zagreb, 2012. (preveo: Predrag Raos), str. vii–389

U prijevodu Predraga Raosa 2012. pojavljuje se na hrvatskom tržištu knjiga *Povijest čovječanstva. 150 000 godina ljudske povijesti*. Prvo izdanje izvornika *A Brief History of Mankind. 150 000 Years of Human History* izašlo je 2007, a drugo 2009. godine. Knjiga je podijeljena na *Uvod* (xi–xii) te 46 poglavlja u kojima se prikazuju glavni tehnološki, materijalni i politički

stadiji u razvoju ljudske vrste od čovjeka pradomovine u Africi sve do suvremenog doba (1–360). Potom slijedi kratka kronologija svjetske povijesti (361–370), popis literature (371–376), a na samom kraju kazalo pojmova (377–389).

Kako je sam autor naveo, *Povijest čovječanstva* je “[...] priča o tome kako su se ljudi iz svoje afričke prapostojbine proširili svijetom, kao i o zgodama i nezgodama koje je u međuvremenu doživio ljudski rod. To je osim toga i priča o nekim idejama koje su upravljale ljudskim životima [...]” (xi). Možemo se zapitati ima li smisla čitati djelo koje pokušava obuhvatiti čitav razvoj ljudskog roda na nešto više od 350 stranica? Može li biti riječ o ozbiljnom znanstvenom djelu iz polja povijesti? U ovom slučaju odgovor je ne. Međutim, to i nije bio cilj djela. Cyril Aydon nije profesionalni povjesničar niti se takvim smatra. Samog sebe radije vidi kao “pripovjedača” (xi) koji želi prepričati priču o glavnim pokretačkim silama ljudskog razvoja te osvajanja i gospodarenja nad vlastitim planetom. Budući da ima publicističke, ali ne i znanstvene pretenzije, *Povijest čovječanstva* može biti zanimljiva laicima i profesionalcima u potrazi za jednostavnim uvodom u etape ljudskog razvoja. S druge strane, *Povijest čovječanstva* prati razvoj čovječanstva u tehnološkim i političkim okvirima, dok se kulturna i religijska dostignuća smatraju sporednima. Dapače, razvoj potonjih svodi se, ondje gdje ih se uopće spominje, na razvoj praznovjerja i iracionalnosti. Pod tim aspektom, knjiga je reprezentativnija za scijentističko mišljenje s kraja 19. stoljeća negoli za razvijeni duh znanstvene skepse koji se polako razvija u našim danima. Dok pluralizam izostaje u pitanjima filozofije i religije, on